

DEN BARMHÄRTIGE MÖRDAREN

Patrik
Svensson

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

*Den
barmhärtige
mördaren*

EN BERÄTTELSE OM DE SISTA STATARNA

*Var stilla, var tyst och vänta,
Vänta på vilddjuret, vänta på varslet som kommer,
Vänta på undret, vänta på undergången som kommer
När tiden har mist sin sälta.
Det svävar med släckta stjärnor lågande skär förbi.
Det kommer i gryningen eller i skymningen.
Dagen och natten är inte dess tid.*

GUNNAR EKELOF

FAMILJEN

Elof Nilsson, f. 1884

Matilda Nilsson, f. 1894

Barnen:

August, f. 1915

Folke, f. 1917

Folke, f. 1919

Evy, f. 1920

Elsie, f. 1921

Märta, f. 1923

Egon, f. 1925

Alma, f. 1927

Signe, f. 1929

Maria, f. 1931

Per, f. 1932

Ebba, f. 1934

Albert, f. 1937

Prolog

Strax efter klockan sju på morgonen den 26 februari 1942 sprang en ung kvinna längs en snötäckt grusväg vid Rosenhälls gård. Hon hade sömnrufsigt hår och bara ett tunt nattlinne på kroppen. Ingen tröja eller kappa, inga skor på fötterna.

Det var i gryningen, någon ensam minut innan solen vid den tiden på året med sitt kalla ljus lyfter sig över horisonten och med en ljudlös rörelse motar undan mörkret. Hon sprang medan det skedde och det ljuset den här morgonen blottlade var ett alldeles slätt och öde landskap bestående av snötäckta åkrar i alla riktningar, som vita drivande hav endast skuggade av enstaka träd.

Det var i gryningen och allt var en nyvaken isöken. Under natten hade det återigen snöat och det var kallt. Kallare till och med än föregående dag. Hon sprang och omkring henne tog kylan form som ett väsen. Den sänkte sig som ett tjockt dis över marken och omslöt allt och trängde in i allt. Det var som om själva densiteten i luften hade förändrats, som om den blivit tätare och tyngre, och den slog emot henne när hon rörde sig, värre

än någon kyla hon någonsin hade upplevt, bortom allt som var normalt för den här tiden och den här platsen. En tusenårshändelse.

Vad kände hon medan hon sprang?

Hon måste ha skakat. Alldeles nyuppstigen ur sängen i sitt tunna nattlinne. Barfota och oskyddad. Hon måste ha fått kämpa för att få kroppen att lyda, för att få benen att röra sig framåt, varje andetag som en isande kallsup. Hon måste ha haft ont. Inte bara av kölden som bet i den nakna huden utan också av marken under fötterna. Fruset grus och stenar, hårda och vassa iskristaller mot mjuka fotsulor, djup snö som omslöt, kvävde och brände.

Och ändå sprang hon vidare. För att när hon väl gett sig av fanns det inget annat att göra. Hon sprang bort från allt. Bort från det låga, vitkalkade statarhuset med grå rök som nästan osynlig steg upp från skorstenarna i gryningsdunklet. Bort från allén med knotiga, krokiga pilträd och den lilla parken med bredaxlade lönnar, almar och bokar. Bakom sig lämnade hon också konturen av det höga vita herrgårdshuset, där ljus i ett fönster antydde att någon just hade vaknat och siluetten av en gestalt skymtade bakom gardinerna. Han som brukade stå just där, i fönstret, och betrakta livet utanför. Den här morgonen såg han ingenting.

Hon sprang längs den isiga, oplogade grusvägen med gnistrande åkrar på båda sidor, mägergraven som en svart smutsfläck ute på det vita fältet, vidare mot de mörka husen i fjärran, nästan en kilometer bort. Solen gick upp medan hon sprang.

Vad tänkte hon medan hon sprang?

Tänker man i en sådan stund överhuvudtaget något som i efterhand låter sig beskrivas? Var hon ens medveten om kylan och smärtan eller vad det var som hon lämnat bakom sig? Nyvaken och med minnesbilderna blixtrande som plötsligt upplysta tablåer framför ögonen.

En människa som hon trott sig känna, som hon förlitat sig på, och som plötsligt blivit en annan. Som stått framför henne som förvandlad. Blickarna och rörelserna, tystnaden och den stela målmedvetenheten som samtidigt tycktes signalera en frånvaro. Som om han egentligen inte var där, som om han för en stund lånat sin skepnad till något annat.

Vad hörde hon medan hon sprang?

Kanske bara suset av rädslan som strålade genom kroppen. Tankarna som inte riktigt ville ta form men som strömmade genom medvetandet som ett vanvettigt mummel, som trängde undan allt annat och förvandlade varje rationell föreställning till ett obegripligt oljud.

Eller hörde hon skotten? Var hon medveten om dem? Hörde hon detonationerna bakom sig, inte så långt borta men ändå dova och på något sätt dämpade? Vapnet som laddades om, riktades och avlossades. Regelbundet men med långa mellanrum.

Hörde hon också ugglan? Den som hörts näst intill dagligen runt gården de senaste tre åren. Den långväga och sällsynta gäst som brukade sitta på en gren i ett av

pilträden i allén och låta sitt entoniga, skriande läte vina ut som en siren över landskapet.

Nej, ugglan hörde hon inte. Inte den här morgonen. Ugglan var hur som helst inte kvar.

En ansats

Det var bland gravarna vid Kvidinge kyrka. Jag träffade Siv där en mulen vårdag.

Det var en slump att vi sågs. Jag var på kyrkogården med mina systrar för att sätta blommor runt våra föräldrars gemensamma gravsten. Siv gick sin vanliga runda bland gravarna, i skuggan av den gamla vita korskyrkan, sakta med rullator över nykrattade grusgångar. Hon hälsade på sin make, sina föräldrar och sina syskon. Det förflutnas andar. Olga, Karl, Henry, Svea, Astrid. Hon gick sin långsamma, mödosamma runda för att minnas.

Vi hade bott grannar under hela min uppväxt, hon och hennes familj i villan snett emot mina föräldrars. Hon var äldre än de men de delade erfarenheter och tyckte om varandra. Nu var hon strax över nittio år gammal, grå och trött i kroppen, hukande och lite hopkrympt, men med sinnet och känslan kvar, en gnista av nyfikenhet och empati i ögonen.

Vi pratade en stund om mina föräldrar och om hur överkligt det var att de båda nu också låg här, utom räckhåll för oss. Och jag tänkte på vad vi pratat om

den senaste gången vi sågs, ett drygt halvår tidigare. Vi hade suttit i uthuset vid mina föräldrars villa i Kvidinge, mitt barndomshem. Det var precis innan det skulle säljas och vi hade träffats för att ta ett informellt avsked, inte av varandra men av huset. Vi hade druckit kaffe och pratat om gamla minnen och sedan hade Siv av någon anledning börjat berätta om sin morbror och det ohyggliga han gjort.

Jag hade hört historien förr, men det hade varit annorlunda den gången. Hon hade berättat om det lilla hon visste, om de små fragment hon som barn snappat upp om vad som hände den där dagen, om hur de vuxna tystnat och viskat till varandra när de talat om det. Av skam naturligtvis, men också för att skona barnen från tanken på en handling som var så obeskrivligt främmande i en verklighet som låg deras egen så nära.

Det var fortfarande levande hos henne. Efter mer än åttio år var det hennes morbror gjort den där morgonen fortfarande något oavslutat och pågående, det fortsatte att komma tillbaka. Och hon hade pratat om det hon inte visste. Det var nästan allt. Hon visste att hennes morbror hade gjort detta obegripliga och ohyggliga, men hon visste i stort sett ingenting om hur det hade gått till. Allt hon hade var de små fragmenten, uppsnappade från de vuxnas lågmälda prat. Bilder och frusna scener som efterhand blivit nästan som verkliga minnesbilder för henne.

Ett vapen som höjdes, ett barn som skrek, någon som försökte gömma sig under en säng.

Det var dunkla och ibland motsägelsefulla detaljer men hon hade fogat samman ett slags berättelse av dem, så som man bygger ett stenröse av från början oförenliga komponenter. Hon hade gjort det för att hon behövde det, för att hon ville förstå och för att det var det enda sättet att ge det som hänt något slags mening. Sensmoralen var att elände och fattigdom kan driva en människa till de mest ofattbara av handlingar.

Jag hade hört berättelsen förr men aldrig riktigt ställt några frågor kring den. Det var det som hade varit annorlunda den där gången, i uthuset i Kvidinge. En abstrakt tanke hade slagit rot och jag hade frågat henne om det grundläggande. Vad hette han? Var hände det? När hände det? Inte ens det hade jag vetat tidigare.

Han hette Elof Nilsson, sa Siv. Det hände i Härslöv. Det måste ha varit 1941 eller -42.

Och så stod vi alltså där på grusgången bland gravstenarna ett drygt halvår senare och jag sa: Jag vet vad som hände nu. Jag vet vad din morbror gjorde. Jag har letat i arkiven, jag vet precis hur det gick till den där dagen. Jag kan berätta, om du vill.

Och Siv såg på mig. Hon log inte, som hon brukade. Ögonen var grå och vattniga. Hon hukade sig över rullatorn som om hon hukade sig inför insikten om att det fanns ännu mer död att tänka på än den som gömde sig under de mossbelupna gravstenarna runt omkring oss.

Ja, det vill jag, sa hon. Det vill jag gärna.

Och jag tänkte: Men hur?

På ett sätt tycktes det så enkelt. Jag hade dokument. Allting fanns i arkiven. Det fanns ett datum och det fanns en händelsekedja. Det fanns utredningar, undersökningar, förklaringar och protokoll. Det fanns ett före och ett efteråt. Jag kunde redogöra för vädret och exakt vid vilken minut som solen hade gått upp. Jag visste i stort sett allt om vad han gjort och om hur han i efterhand hade förklarat sig, vad han berättat om åren som ledde fram till den där morgonen. Jag trodde mig till och med veta något om vad han hade tänkt. Jag kunde berätta om ugglan.

Men var det samma sak som att förstå det? I mer än åttio år hade Siv levt med den berättelse hon själv pusslat ihop av de vuxnas viskningar. Den hade varit viktig för henne, inte minst för att den handlade om en verklighet som i så hög grad liknade hennes egen. Hon hade velat förstå hur det som hänt kunde hända och hon hade klamrat sig fast vid det som var den fragmentariska berättelsens själva kärna, att vad morbror Elof gjort trots allt bar på något slags begriplighet och rationalitet.

Men den sanning som uppenbarade sig i arkiven innehöll inga sådana förklaringar. Den syftade egentligen inte till att på djupet förstå det som hänt. Det var en konkret sanning, avskärmad, till sin natur onyanserad.

Och ändå är det förstås så, tänkte jag, att man måste berätta det man vet. Man kan inte tänka på hur begripligt det är, eller hur mycket mening det innehåller. Vissa saker måste man bara berätta precis som de var.

Vi kan väl träffas, sa jag till Siv. Så kan jag visa vad jag hittat.

Hon nickade allvarligt.

Ja, det vill jag, sa hon. Det vill jag gärna.

Av Patrik Svensson har tidigare utgivits:

Ålevangeliet 2019

Den lodande människan 2022

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

www.albertbonniersforlag.se

ISBN 978-91-0-080615-6

© Patrik Svensson 2025

Första tryckningen

Citatet av Gunnar Ekelöf på sidan 5 är hämtat från
dikten »Höstsejd«, ur samlingen *Dedikation*, 1934.

© Gunnar Ekelöf – licensierat genom ALIS.

OMSLAG Eva Wilsson

ILLUSTRATIONER Lars Sjööblom

TRYCK ScandBook, EU 2025